

ведомости, №13 от 30.03.1885 г.], Слуцке, Полоцке, Лепеле, Речице, Гродно и др. Новые документальные материалы показывают, что белорусский народ знал дело Кирилла и Мефодия, чтит память славянских просветителей, называл их именами свои церкви и монастыри, писал их образы на иконах и медальонах.

Заслуживает внимания и тот факт, что у праздника была и вполне конкретная цель — “дабы была польза практическая”. Каждому училищу предоставлен портрет Кирилла и Мефодия, каждому ученику — их краткое житие, а учителям — пространное.

24 мая 1990 года впервые в Республике Беларусь прозвучал на белорусском языке гимн Кириллу и Мефодию, переведенный с болгарского народным поэтом Беларуси Нилом Семеновичем Гилевичем. Хочется верить, что этот гимн будет исполняться каждый год на празднике святых Кирилла и Мефодия.

*Чарота І.А., дацэнт, Беларускі
дзяржаўны ўніверсітэт*

НЕАДМЕННАЕ І АКТУАЛЬНАЕ ЗНАЧЭННЕ КІРЫЛА-МЯФОДЗІЕЎСКОЙ СПАДЧЫНЫ ДЛЯ БЕЛАРУСАЎ

Аб’ектыўны погляд на пройдзены шлях, на гістарычна замацаваныя традыцыі, на логіку станаўлення беларускага этнасу і ўсё, што з гэтым звязана, дае падставы сцвярджаць: кірыла-мяфодзіеўская спадчына, адыграўшы вызначальную ролю ў папярэдняй гісторыі сцвярджэння беларускасці, не можа не заставацца трывалым апірышчам духоўна-культурнага развіцця і на цяперашні момант, і надалей.

Між тым адназначнасць такой пазіцыі ставілася пад сумненне ў розныя эпохі, асабліва ж у небывала насычаным калізіямі ХХ стагоддзі, канец якога праносіцца пад знакам

чарговага пераўладкавання, а яго рэальны змест уключае бясконцыя спрэчкі, а то і звады, трагічныя канфлікты.

Дай Божа абысціся тэарэтычнымі дыскусіямі і знайсці паразуменне, якое мусім шукаць ва ўсім, у тым ліку і ў стаўленні да вартасцей духоўнай спадчыны, да натуральнай пераемнасці. Бадай, не варта залішне фіксавацца на супярэчнасцях, аднак і рабіць выгляд, што іх няма, наўрад ці разумна. Як-ніяк, а выкладзеная вышэй тэза — нібы аксіяматычная — даволі часта мяняецца на адваротную, згаданыя паняцці набываюць супрацьлеглыя трактоўкі з адпаведнымі высновамі.

Каб пазбегнуць блытаніны, неабходна вызначыцца, хто які змест укладае ў паняцце “кірыла-мяфодзіўская спадчына”. Для нас гэта: сама азбука, прынятая больш як 7% славянства, усходняя хрысціянская традыцыя, мова праваслаўнай царквы на славянскіх землях з моманту хрышчэння, мова асветы, адухоўлення, прыгожага пісьменства і культуры нашых продкаў на працягу амаль тысячагоддзя, надзвычай багаты фонд перакладной і арыгінальнай літаратуры самых розных відаў, прызначэння, сфер ужытку (на беларускіх землях толькі за 400 дарэвалюцыйных гадоў было выдадзена звыш 7000 кніг кірылічным пісьмом), а таксама заповіт згоды, братэрства, ідэя славянскай супольнасці і ўзаемнасці.

На жаль, да азначаных складнікаў усе магчымыя падыходы (гісторыка-філалагічны, культуралагічны, духоўна-этычны і нават тэалагічны) цяпер аказваюцца зноў-такі, як у сумнавядомыя часы, пад уціскам надзённа палітычных фактараў. Носьбіты вывераных бесстаронніх поглядаў ад гэтага бянтэжацца, спакваля здаючы пазіцыі публіцыстам, як правіла, павярхоўна дасведчаным, затое гатовым пракаваць і выракаваць адпаведна кан’юнктуры, не зважаючы, што безадказна стымулюемыя працэсы потым даводзіцца выпраўляць вялікай цаной.

Паспрабуем агледзець самыя прыкметныя “камяні спатыкнення”.

Першы з іх — заклік адмовіцца ад кірылічнага пісьма на карысць лацінскага. І, як ні дзіўна, масавую свядомасць ужо

падрыхтавалі аргументамі, нібыта сур’ёзнымі, важкімі, сярод якіх наступныя: лацінка больш адпавядае ладу беларускай мовы, яна скарыстоўвалася ўжо менавіта дзеля адраджэння і нацыянальнага самасцвярджэння, а галоўнае, гэта можа паскорыць і аблегчыць інтэграцыю ў Еўропу.

Можна апраўдваць захапленнем у адносінах да прадмета індывідуальных прафесійных інтарэсаў, але нельга прымаць як тэндэнцыю ствярджэнні, быццам бы лацінка мела станоўча вызначальную ролю дзеля развіцця беларускай культуры даўнейшых часоў, што прасочваецца ў выказваннях нахшталь наступнага: “Лацінская мова, адчужаная ад свайго этнічнага караня, у значнай меры была пазбаўлена асіміляцыйнай патэнцыі, характэрнай для новых і палітычна дамінуючых моваў (як, напрыклад, польскай, а пазней расейскай на Беларусі). Гэтая асаблівасць рабіла лаціну найбольш прымальным “адзеннем душы” для новых нацыянальных арганізмаў” [Жлутка А. Лацінская літаратура як феномен беларускай культуры / Спадчына.— 1993.— №12.— С.20].

Тут навідавоку ігнараванне элементарнай тыпалогіі: свая царкоўнаславянская мова была не проста ў нейкай меры пазбаўлена асіміляцыйнай патэнцыі, а склалася як рэакцыя на яе, да таго ж яна прывіталася не на чужым карані, а на сваім (тады, зразумела, праці суперэтнічным). А яшчэ ў гэтым выпадку і адзначаецца і як бы адмаўляецца зусім іншая роля лацінскай мовы — палітычна-канфесійная, што можа быць праілюстравана фактам, які таксама істотны дзеля параўнання і тыпалогіі з нашай сітуацыяй: калі ў сярэдзіне XIX стагоддзя абмяркоўвалася магчымасць пагаднення на конт адзінай для харватаў і сербаў літаратурнай мовы, харвацкія епіскапы-католікі трымаліся такой вострай пазіцыі: “А хто можа ведаць, якія яшчэ з часам узнікнуць абставіны (...) Таму нельга абарваць тую павязь, якая аднаго веравызнання людзей між сабою злучае. А што мова лацінская — адна з найважнейшых такіх павязей, гэтаму ў нас паўсядзённы вопыт добра вучыць” [Гл.: М.Србія измеу Средње Европе и Европе. Београд, 1992.— С.13].

Той, хто лічыць за лепшае вучыцца на чужым вошыце, можа набраць тузін доказаў, што безаглядныя памкненні наўздагон “вышэйшаму” еўрапейскаму (ці амерыканскаму) цывілізаванаму свету звычайна даюць моцныя рэакцыі, але потым вымагаюць вяртання “на круці свая”. Гэта ў агульным плане. Што ж датычыцца канкрэтна закранутага пытання, па вялікім рахунку — а іншыя тут не да месца, — пісьмо ўвасабляе радаводныя асаблівасці этнасу, ягоны дух і характар, гістарычную ўстойлівасць, культурную пераемнасць. Адмаўляючыся ад кірылічнай азбукі, мы тым самым зракаемся важнейшых у запачаткаванні беларускасці помнікаў (скажам, надпісу “гороуша” на посудзе, выкапаным у Гняздоўскіх курганах Смаленшчыны, а таксама тэкстаў на слынным крыжы св.Еўфрасінні, ігуменні Полацкай, ды і летапісаў, статутаў, старажытных перакладных твораў і шмат іншага).

Возьмем некалькі прыкладаў, якія пацвярджаюць, што ўсе народы свету, не выключаючы нашых продкаў, пісьму надавалі асаблівае значэнне. Скажам, хіба ў іудаіскай міфалогіі выпадкова захавалася ідэя тварэння свету з літар? А звернемся да “кітабаў”, створаных татарамі на Беларусі: яны ж менавіта дзякуючы арабскаму пісьму вызначалі асобнасць этнаканфесійнай групы і ахоўвалі яе адметнасць. Тое самае, калі разабрацца, было і ёсць уласцівае для беларусаў дыяспары, асабліва ж Беласточчыны. Вядома, і Скарына ў Празе лягчэй мог наладзіць друкарскую справу лацінскім ці гатычным шрыфтам, ды гэта было, найверагодней, супраць ягоных перакананняў. Наконт спадчыннасці пісьма і мовы, якія мы разглядаем, у рэшце рэшт самі за сябе кажуць вядомыя радкі Яна Казіміра Пашкевіча, датаваныя XVII стагоддзем: “...Літва квітнет русчыною (...) Веселі ж се ты, Русіне, Тва слава нікгды не згіне”.

Уся гісторыя беларускага народа сведчыць, што спробы ўвесці лацінку замест кірыліцы і нават паралельна з ёю поспехам не ўвенчаліся. Бясспрэчна, мела значэнне тое, што замена пісьма палохала як крок лацінізацыі ў шырокім сэнсе. І не без

падстаў з давён-даўна ўмацоўвалася насцярожанасць, якая часам правакавала занадта катэгарычныя меркаванні нават у такіх адукаваных і адказных мысляроў, як М.Багдановіч. Звернемся, напрыклад, да цытаты з артыкула “Беларускае адраджэнне”: “Ляцінская мова аказалася прыдатнай толькі дзеля навуковай працы; што ж да мастацкай творчасці, дык тут на працягу цэлых стагоддзяў ніякіх сапраўдных каштоўнасцяў не ўзнікала” [Зб. тв. у 3 т. Мн., 1993.— Т.2.— С.257].

Дапусцім, што на гэтую выснову ўплываў так званы голас крыві, запавет радаводу. Але не менш сімптоматычнай і цікавай для нас з’яўляецца пазіцыя другога адраджэнца пачатку ХХ стагоддзя Лявона Гмырака (Мечыслава Бабровіча), які, падкрэсліваючы “хоць сам я каталік ды гадаваўся ў польскім духу...”, рашуча заяўляў: “Дзіўна мне і вельмі, вельмі сумна, што ёсць яшчэ людзі, якія маюць такую арыгінальную любоў да ляцінскага шрыфту. Гэтак ж яны, відаць, адракаюцца ад традыцый мінуўшчыны сваёй бацькаўшчыны (...). Гэта адзін з нашых найдаражэйшых скарбаў, які нам нашы бацькі пакінулі разам з роднаю моваю і які мы павінны сцерагчы і цаніць” [Гмырак Л. Творы. Мн., 1992.— С.140—143].

Дарэчы, тады, як і цяпер, за найважнейшае падаваліся “збліжэнне” з “культурнымі народамі”, выхад у “вялікі свет”. Ды ўсё гэта правяралі на сабе нашы папярэднікі ў 1910—20-я гады, а роднасныя нам сербы — у 70—80-я. І сербы рашуча вяртаюць кірышчу.

У нашых цяперашніх умовах нельга таксама распаўсюджваць катэгарычнае меркаванне, што царква павінна як мага хутчэй перайсці на сучасную мову. Мэта называецца высакародная — дзеля сцвярджэння нацыі. На першы погляд усё правільна, альтэрнатыў няма. Аднак і тут не лішне паразважаць. Ужо таму, што ідэя нацыянальнай ідэнтыфікацыі — чырвоная нітка, якая злучыла ўсе этапы і формы прысутнасці кірыла-мяфодзіеўскай спадчыны, і нельга, зацягнуўшы пяцельку, высмыкнуць з яе актуальны момант як рэч у сабе.

Сапраўды, ці то з-за непаслядоўнасці асэнсавання, ці то ад нежадання як след асэнсоўваць мінуўшчыну проста ігнаруецца тая акалічнасць, што азбука, створаная (перанятая, пераствораная, дапрацаваная...— неістотна) і ўведзеная ва ўжытак салунскімі братамі, была нічым іншым, як першай спробаю вылучыць славянства, а значыць, і протабеларускасць.

Наступны крок у тым самым кірунку — распрацоўка мовы, дзякуючы якой славяне пачалі сцвярджацца як Богу прадстаўлены асобны народ. Не будзем забывацца: народ — “язык”.

Супярэчнасці, вядома, адшукаць можна. Толькі выяўляюцца яны перадусім у суб’ектыўных чыніках.

Навідавоку дэзарыентацыя свядомасці з-за падмены паняццяў: мы ледзь не патрабуем, каб тысячу гадоў таму вылучыўся народ у сучасным, а не тагачасным разуменні, робячы выгляд, быццам бы сцвярдженне метаэтнічнай і веравызнаўчай супольнасці — гэта нішто. А на самай справе адбылося выключна важнае. Перафразуючы адзін старажытны тэкст, гэтую падзею можна азначыць наступным чынам. Калі мудрацы ўзялі новыя словы і прасяялі іх праз Дух, як муку праз сіта, люд шматлікі спазнаўся ў лучнасці, дабраславенны знак чаго вякамі захоўваўся ў тых словах.

Асабліва тут заслугоўваюць таго, каб былі падкрэслены, паняцці Дух і Лучнасць. Паняцці, амаль зусім занябаня ў сучаснай валтузі.

З іншых супярэчнасцей моцна даецца ў знакі чыста фармальнае, што вынікае з тэрміналагічнай блытаніны. І нічога тут дзіўнага, калі пра дакладны ўжытак азначэнняў “стараславянская — царкоўнаславянская — старажытнаруская — старажытнабеларуская... мова” ў нас дбаюць толькі выкладчыкі на лекцыях і студэнты пры іспытах. Сучасная ж публіцыстыка прысвоіла сабе права ператлумачваць усё з пункту гледжання часовых інтарэсаў, затушоўваючы і выкасоўваючы неадпаведнае такім інтарэсам. Напрыклад, тое, што нязменнасць формы царкоўнаславянскай мовы ёсць вынік нязменнасці яе

функцыі — літургічнай. Па-за гэтай функцыяй мова таго самага першапачатковага ладу паступова мянялася, узаемадзейнічаючы з гаворкамі, і дала шэраг этнаварыянтаў, а кажучы больш звыкла, рэдакцый. Хіба не прасочваюцца пэўныя змены ледзь не ад пачатку ў памежных жанрах — пропаведзях, жыціях, і хіба не фіксуюцца зусім выразна ў жанрах свецкіх — летапісах, гісторыях, аповесцях, “словах”, не кажучы ўжо пра пазнейшыя пераклады і спісы нават богаслужбовых тэкстаў?

Шырокае распаўсюджванне цяпер мае двускладнікавае сцвярдженне: царкоўнаславянская мова нам чужая, і па прыродзе яна штучная. Адсюль выснова, што прызнанне гэтай мовы ў свой час было прыкрай уступкаю, недарэчным кампрамісам.

Каб належным чынам разабрацца ў такіх заявах, нельга забывацца вось на якія акалічнасці.

Любая літаратурная мова працудледжвае ў прынцыпе адрознасць ад гаворкі па шматлікіх параметрах; каліфікаваная форма зусім не павінна супадаць з тым, што называецца мовай жывой, гутарковай, народнай, матчынай. (У якасці прыкладу не будзем настойваць, што маці Скарыны размаўляла не так, як пісаў яе сын, доказаў няма. Але і праз пяць стагоддзяў маці нашых сучаснікаў — гэта зарэгістравана шматлікімі слоўнікамі — гавораць не так, як пішуць іхнія сыны.)

Устрымаемся ад ацэнкі мімаходзь — добра гэта ці кепска — але ў развагах недапушчальна ігнараваць праўдзівы стан рэчаў, а іменна, што мова беларусаў (“запозненай нацыі”) як код нацыянальна-калектыўнай памяці не стала яшчэ ўсеахопнай; што такое значэнне яна страчвае, не замацаваўшы належным чынам, і варыянт, унармаваны 70 гадоў таму, прычым не толькі з-за палітыкі дэнацыяналізацыі, але і ў выніку рознаскіраваных памкненняў, на жаль, зацятых і безупынных, — то да “наркамаўкі”, то да “бэнээраўкі”, то да запазычванняў з сучаснай “расійскай”, то да актыўнага прысваення пальшчызны. Дарэчы, пры змаганні з двухмоўем руска-беларускім у нас адначасова культывуецца “шматмоўе ўнутранае”.

Ад “человеческого суетудрия”, даволі палітызаванага, адначасова ставіцца рытарычнае пытанне: хіба ж існавала нейкая агульнаруская мова? І загэдзя на яго даецца безапеляцыйны адказ: не! Хоць больш-менш дасведчаны погляд абгрунтоўвае іншыя меркаванні. Не было ў старажытнасці і сярэднявеччы, відаць, агульнай гаворкі. Але яе няма і цяпер ні ў якой з вядомых літаратурных моў. Вось з бліжэйшых і вядомых аўтару прыкладаў: моўны арэал Славеніі, пры насельніцтве досыць манагенным, колькасцю ў 2 мільёны чалавек, дзеліцца на 7 дыялектных зон і 42 дыялекты. Зноў-такі, наўрад ці хто рызыкне атаясамліваць нашы гаворкі — Беласточчыны і Браслаўшчыны, Кобрыншчыны і Капыльшчыны, Мазыршчыны і Міршчыны. А калі мець на ўвазе ўнармаваны варыянт, аказваецца і лёгка даказваецца, што такая (агульная!) мова была. Доказы — у шматлікіх помніках рознага часу ўзнікнення і розных месцаў паходжання.

У сцвярджэннях, якія мы разбіраем, не вытрымлівае таксама сур’ёзнай крытыкі пасыл — маўляў, за аснову старацаркоўнаславяншчыны быў узяты далёкі нам дыялект чужой, але жывой тады мовы. Часцей за ўсё называецца заходнемакедонскі варыянт мовы балгарскай. Ды варта ўдакладніць, што згаданыя “прывязкі” нічога не даказваюць, бо ў цяперашнім стане македонская і балгарская мовы характарызуюцца зусім не тымі асаблівасцямі, якія ўласцівы стара(царкоўна)славянскай. Размовы пра “чужасць”, такім чынам, трэба весці ў іншым кантэксце і са значнымі папраўкамі. Асабліва наконт дапушчаных быццам бы кампрамісаў. Наадварот, славяне тады атрымалі якраз славянскую мову пісьменства, у той час, калі для сярэднявечча і пазнейшага часу было характэрна прымаць дзеля пісьмова-літаратурных патрэб мовы чужыя: японцы і карэйцы карысталіся кітайскай, іранскія і цюркскія народы — арабскай, латышны, ды і чэхі, славенцы — нямецкай побач з лацінскай... Дзе ж больш уступак, перадумоў асіміляцыі?

Дыскусіі апошняга часу замыкаюць праблему на тым, што стара (царкоўна) славянская мова — незразумелая, цяжкадаступная шырокай масе, простаму люду. Паддаўшыся палемічнаму настрою, можна было б даказваць, што гэтая самая маса разумее стараславяншчыну куды лепш за новаўведзены жаргон са слоўнікам выключна чужароднага складу: “спікер, брокер, дылер, трылер, менеджэр, пейджэр, ваўчар...” Але разважаючы спакойна, трэба пагадзіцца, што праблема тут ёсць. Іншая справа, як да яе ставіцца. На пачатку ХХ ст., не забудземся, пераважала адмаўленне спаконвечнага на карысць новага. Тады нават М.Багдановіч сцвярджаў: “Гляньма шырэй — і бачым агульную кволасць пісьменніцкай творчасці, заглушанай чужым, мёртвым языком, каторы, як магільны камень, сіснуў яе, не даваў ёй выпрастацца, развівацца і ўшыр і ўглыб...” [Зб.тв.: у 3 т.— Т.2.— С.203]. Пэўна, адраджэнцкая практыка ставіла канкрэтныя задачы, у сувязі з якімі прымусова спрашчаліся агульныя ідэі. Той самы М.Багдановіч, уласна, быў носьбітам ідэі “забытага шляху”. Аднак працэс накіроўваўся так, што не за доўгім часам А.Я.Багдановіч меў усе падставы дакараць: “У свой час я гаварыў нябожчыку-сыну: напішы да іх тыя вашы нашаніўцы (...) не чэрпаюць з агульнарускай крыніцы старажытнай літаратуры (...). Вы гэтую крыніцу прамаргалі, відаць, з памылковай думкі, што гэта чужая беларуская мова. А гэтая крыніца дапамагла б вам стварыць і высокі стыль...” [цыт. па кн.: Каўка А. Тут мой род. Мн., 1989.— С.74—75].

Вырашаючы гэтую праблему ў нашы дні, даводзіцца пераадольваць таксама інерцыю адмоўнага вопыту папярэднікаў. Як-ніяк раздроблена ўсведамленне нацыянальнай існасці, разбураны традыцыі, абарваны радаводныя паязі. Быццам бы і адной мовай карыстаючыся, апошнім часам не могуць паразумецца бацькі з дзецьмі, асабліва ў змесце катэгорый духоўных.

Усё, пра што мы вядзем гаворку, патрабуе выхаду на агульнафіласофскі план. Навідавоку сур’ёзныя светапоглядныя

перакосы. Пад уздзеяннем атэізму, вульгарнага матэрыялізму і жорсткага прагматызму чалавецтва, не выключаючы славянства, беларусаў у тым ліку, прымае лінейную схему руху як абавязковую і аптымальную. Мы ўжо не шукаем іншых мадэляў развіцця, толькі “кročым”, толькі “наперад”, безаглядна сцвярджаючы, што цывілізацыйныя змены — прагрэс, а ўсё нязменнае — калі не свядома наўмысна, дык аб’ектыўна — тармозіць самыя важныя і перспектыўныя працэсы. У розных сферах жыцця таксама схема напаўняецца па-свойму. Але відавочна, што ў адносінах да духоўна-культурнай спадчыны яна проста заганная. Пры любым падыходзе. Асабліва ж калі падразумяваюцца ўстоі. Як метафара тут дарэчы вось якое бачанне руху: без устояў, апор не можа стаяць мост; прычым устоі патрэбны трывалыя, сталыя, каб надоўга забяспечваўся на мосце рух туды, куды трэба. І назад таксама, бо назад — гэта да зыходу, пачатку, роднага коглішча, першаіснасці. Як без усяго такога?

Ды, апроч усяго, схемай павінен улічвацца яшчэ адзін кірунак — угару. Нельга выпускаць з-пад увагі, што царкоўнаславянская мова стваралася дзеля выканання адначасова, у неразрыўнасці, сакральнай і ідэнтыфікацыйнай функцыі. Таму далёка не рытарычнае пытанне, як можа спраўляцца з абедзвюма функцыямі сучасная беларуская мова з яе шматстагодзевым статусам абмежаванага ўжытку.

Задачы нацыянальнай ідэнтыфікацыі, вядома, на цяперашнім этапе выглядаюць інакш, як у эпоху Кірылы і Мяфодзія, і, адпаведна, патрабуюць вырашэння, абумоўленага новымі рэаліямі. Ды гэта зусім не азначае, што раптам, уміг можа быць заменена мова ў сферы сакральнай, нават калі ў прынцыпе ўсе без выключэння будуць згодны, што такая замена патрэбная і магчымая наогул. Хоць і тут несправядліва абвінавачваць ва ўсім царкву, а канкрэтней — іерархаў.

Паказальным — асабіста для мяне ён значны як паказчык народнай мудрасці — адказ беластоцкіх мужыкоў (цяперашніх, якія захавалі веру продкаў, у адрозненне ад нас, не як “помнік

культуры, які ахоўваецца дзяржавай”) іхняму паслу ў сейме на пытанне, ці хочучь яны, каб у царкве служылі на мове паўсядзённага ўжытку: “Э не, так я на скаціну гукаю, на жонку сваруся, з суседам лаюся ...” Патрэбны каментары?

Рэзка выпіраюць вострыя куты і ў працэсе перакладу.

Тэарэтычных спрэчак аб тым, перакладаць ці не перакладаць Святое пісанне, святаайцоўскую, жыццёвую, духоўна-асветную літаратуру, амаль што няма. З цікавасцю сустракаюцца ўсе напрацоўкі гэтага плана. Разам з тым не знойдзена яшчэ агульнапрымальнай канцэпцыі, як перакладаць, па якіх мерках ацэньваць перакладзенае. Прыслухаемся да меркавання Патрыярха Маскоўскага і Усяе Русі Аляксія II: “... Калі дапускалася паспешлівасць у багаслоўскіх перакладах, справе Царквы гэта шкодзіла вельмі сур’ёзна. Дастаткова згадаць раскол з Армянскай Царквою з-за недакладнага перакладу дзеянняў IV Усяленскага сабора. Тут патрэбна не проста ўдумлівасць, а малітоўная ўдумлівасць. Патрэбна глыбокая царкоўнасць” [Вестник Белорусского экзархата 2/1991.— №7.— С.31]. І гэта не нова. Рыгор Хадкевіч у прадмове да Евангелля вучыцельнага [Заблудаў, 1569] пісаў: “И совещаща ми люди мудрые в том письме ученые, иже прекладаніем з давних пословиц на новыя помылка чинится немалая”. Толькі гэта ўлічваючы, патрабаванні да царквы, каб яна як мага хутчэй брала з перакладаў усё запар, канструктыўнымі назваць нельга. Павінен улічвацца комплекс рэальных умоў, а дзе якія з іх — прымацца ва ўсёй складанасці. Звернем увагу на некаторыя.

Атэістычная свядомасць наогул не збіраецца адрозніваць сферы агульнага карыстання ад тых, куды са сваімі ўстанавленнямі лезці па меншай меры нетактоўна, калі нават няма шыльды “Пабочным уваход забаронены”. Усё, што датычыцца веры,— кампетэнцыя толькі тых, хто яе вызнае, саміх вернікаў. Інакш кажучы, яно не павінна быць прадметам безадноснай рыторыкі, тым больш палітычных спекуляцый. Для царквы і ўцаркоўленага люду — гэта пытанні кананічныя, вывераныя шматстагоддзевай традыцыяй і абгрунтаваныя багаслоўем.

Ды і памяркоўная пазіцыя неўцаркоўленага аматара “вырашаць глабальныя праблемы” патрабуе ўвагі вась да якога моманту: справа датычыць мовы, на якой людзі звяртаюцца да Бога і Бог звяртаецца да людзей; таму, калі аднаму накірунку сувязі могуць і павінны спрыяць усе, незалежна ад узроўню, проста кажучы, “без спецыяльнай падрыхтоўкі”, дык сувязь адваротная дагэтуль і на ўсе часы мае спецыфічныя прынцыпы. А хіба гэтага мала, каб задумацца над складанасцю задач, усвядоміць адказнасць за патрабуемыя змены, адкінуць побытавыя ці актуальна-палітычныя меркі?

Вельмі важны тут яшчэ псіхалінгвістычны аспект. Каб праілюстраваць думку, дазвольм сабе невялічкае адступленне з прыкладам. Калі рыхтаваўся перапіс насельніцтва СССР у 1970 годзе, студэнты звярнуліся да аўтарытэтнага прафесара-лінгвіста з пытаннем, як пры двухмоўнасці вызначаць мову родную. І ў адказ пачулі, што з шэрага іншых крытэрыяў не апошні такі: раднейшая мова тая, на якой лічыш сам сабе, не ўголос, не задумваючыся. Своеасабліва кладзецца гэтая разумная парада на прадмет нашай гаворкі. Прынамсі, на тое, што датычыцца мовы малітоўнай. Чалавек, навучаны ад роду маліцца па-царкоўнаславянску, звыклы да такой менавіта малітвы пры любых умовах — і ў саборных, і, што яшчэ важней, асабістых зваротах да Бога — наўрад ці пяройдзе на іншы моўны варыянт. Залежыць гэта не толькі і не столькі ад свядомаснай устаноўкі.

Недаравальна таксама, што прыхільнікі раптоўнага і канчатковага пераводу царквы на сучасную беларускую мову адрознасць яе ад спаконвечнай царкоўнай бачаць і ўсім тлумачаць павярхоўна, толькі паводле запасу слоў з адпаведнай стылістычнай нагрузкай, тады як стыль, склад царкоўнаславянскай мовы характарызуецца адметнасцю фанетыкі і марфалогіі, сінтаксісу і рытміка-інтанацыйнага ладу, роўна як і сваімі асаблівасцямі (функцыянальнай) графікі, а таксама і дадатковых правілаў аздаблення. Усё разам гэта служыла таму, каб узвысіць, нагадаць пра свет горні, святло з нябёсаў. А мы цяпер узялі адваротны кірунак — на зніжэнне, каб звесці Боскае

да звычайнага, паўсядзённага, засяродзіць у свеце дольным — “хлеб насущный” замяніць “хлебам штодзённым”. Асабістыя звычкі і патрэбы такога характару — выбар самой асобы, яе права. Ды справа ж не ў гэтым, а ў лёсе мовы, якая з’яўляецца іншабыццём калектыўна-этнічнага быцця.

Не лішне яшчэ раз да чужога вопыту звярнуцца: чамусьці ў Індый мова “Ведаў” недатыкальная ўжо чатыры тысячагоддзі; як мова богаслужэння зменам не падлягае арабская; да нашых дзён у старажытным выглядзе як богаслужбовыя дайшлі і грэчаская, і лацінская, старагрузінская.

За падобнае стаўленне да славяншчыны якраз аддаваў “пахвалу міжвольную рускаму (“заходняга краю”, значыць, беларускаму ў сучасным разуменні.— І.Ч.) духавенству” ў свой час З.Даленга-Хадакоўскі, падкрэсліваючы, што яно “маліла бога ў славянскай мове”, у адрозненне ад палякаў [гл.: Dolega-Chodakowski Z. O Slawianszczyźnie przed chrzescijanstwem oraz inne pisma i listy. Warszawa, 1967.— S.26].

Сапраўды, мову і ўсю спадчыну святых Кірыла і Мяфодзія зберагала найбольш праваслаўная царква. На працягу тысячагоддзя. А далей? Варта як след задумацца. Усім, хто не жадае, каб хісталася ад узрушэнняў захавальніца скарбаў і не прапаў сам скарб.

Заклік славіць Бога “сваёй уласнай мовай” мае сэнс. І трэба прыкласці ўсе намаганні, каб мова беларуская стала “роўнасвяшчэннай” ці хоць наблізілася да таго. Але трэба ведаць таксама, што выраз: “Дух бодрствуе, плоть же немощна”, — перакладаўся і так: “Віскі моцны, а мяса не прыдатнае для спажывання”.

Усё нібыта правільна.